

Okul Yaş Grubundaki Çocukların, Annelerinin Çalışma Durumunun Çocuğun Ruhsal Uyumuna Etkisi

The Effects of Mothers Working Situation on the Psychological Adaptation of the Children Who are School Age

GÜLÇİN BOZKURT*
SEVİL İNAL**
LEYLA ERDİM**

ÖZET

Amaç: Çocuğun gelişiminde vazgeçilmez bir yeri olan annelerin, işyerinde çalışmalarının çocuğun ruh sağlığına etkilerini incelemek amacıyla bu çalışma tanımlayıcı olarak planlandı.

Çalışma planı: Çalışmanın örneklemini 6-12 yaş grubunda çocuğu olan 152 anne oluşturdu. Verilerin toplanmasında "Ruhsal Uyum Ölçeği" ve anket formu kullanıldı.

Bulgular: Çalışma grubundaki çocukların ruhsal uyumsuzluk sorunu olduğu (%38.8), en sık görülen sorunların tırnak yeme-parmak emme (%15.9) ve okul başarısızlığı (%15.2) olduğu belirlendi. Annelerin çalışması ile çocukta ruhsal sorun görülmesi arasında istatistiksel olarak bir ilişki olmadığı görüldü.

Sonuçlar: Çalışma grubundaki kız çocuklarında nevrotik sorunların, erkek çocuklarında davranış bozukluklarının daha çok olduğu belirlendi.

Anahtar Sözcükler: Çocuk; çocuk bakımı/psikoloji/okul öncesi; anne; anne-çocuk ilişkileri; ruhsal uyum.

47. Milli Pediatri Kongresi, 3. Milli Çocuk Hemşireliği Kongresi'nde Poster bildirisi olarak sunulmuştur (21-23 Ekim 2003, İstanbul).

Giriş

Çocuklarda psikolojik sorunların ortaya çıkmasında çocuğun yaşı, cinsiyeti, sağlık ve hastalık durumu, ailenin yapısı, aile ilişkileri, çocuk ve ailenin bulunduğu ortamın etkili olduğu bilinmektedir. Çocukların sosyal ve duygusal gelişiminde anne

ABSTRACT

Objectives: This study was planned demographically and analytically to investigate the effect of the working status of mothers, who have an unavoidable place in the development of children, on the mental health of children.

Methods: The sample of the study was formed 152 mothers who had 6-12 age group children. The collection of data was done by the use of forms which were developed by the researcher and the Psychological Adaptation Questionnaire.

Results: It was determined that there were mental maladjustment problems in the 38.8% of the children in the working group and the most frequent problems observed were biting nails-sucking fingers 15.9% and lack of success at school 15.2%. It was found that there were no statistical relations between the working status of mothers with the existence of problems in the children.

Conclusion: In the working group, neurotic problems were observed more in daughters and behavioral problems were observed more in sons.

Key Words: Child; child care/psychology/preschool; mothers; mother-child relations; psychological adaptation.

ve babalar ilk uyanı kaynağıdır. Çocuk doğduğu andan itibaren anne ile kapsamlı ve karşılıklı düzenleyici bir ilişki içine girer. Anne çocuk için uyanı kaynağı olmakla birlikte çocuğun yetişme sürecinde; arkadaş, öğretmen, okul, çeşitli kurumlar ve yaşamın

* G Bozkurt, Öğretim Görevlisi
İstanbul Üniversitesi Bakırköy Sağlık Yüksekokulu
Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Bahçe içi
Bakırköy / İstanbul
Tel.: 0 212 660 11 25
e-posta: gulmeh@hotmail.com

** S İnal, Öğretim Görevlisi; L Erdim, Uzman Hemşire
İstanbul Üniversitesi Bakırköy Sağlık Yüksekokulu
Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Bahçe içi
Bakırköy / İstanbul
Tel.: 0 212 660 11 25
e-posta: sevilinal@hotmail.com, leylaerdim@yahoo.com

her anında çocuğun çevresi ile birlikte gelişimini sürdürmesine katkıda bulunur.^[1-4]

Ülkemizde çalışan annelere tanınan sosyal olanaklar ve kreş hizmetleri yetersizdir. Doğum sonu izinleri kısadır; yan-zamanlı çalışma olanakları yoktur. Bütün bunların yanı sıra çalışan kadın eşinden de destek alamadığında annelik rolünü gerçekleştirirken zorlanmaktadır. Annenin çalıştığı saatlerde çocuğunun bakım sorunlarının olması, işten yorgun gelmesi, çocuğuna yeterince zaman ayıramaması, annenin gerilmesine, kendini yorgun hissetmesine ve çocuğu ile iletişiminin bozulmasına yol açmaktadır.^[5-7]

Çocuğun annesinden kısa ya da uzun süre ile uzakta kalması, çeşitli uyum ve davranış bozukluklarına yol açtığı bilinmektedir. Anne çalışırken; çocuğuna iyi destek bakım sağladığında, çocuk ile iyi ilişkiler geliştirdiğinde ve bakıcısının sık sık değişmesini engellediğinde, uzakta kalma olumsuzluğunun çocuğu etkilemesini önleyebilir.^[4,8,9]

Çalışmamız, çocuğun gelişiminde vazgeçilmez bir yeri olan annelerin çalışma durumunun okul yaş grubundaki çocuğun ruhsal uyumuna etkisini incelemek amacıyla planlandı. Sağlığın korunmasında önemli rolleri olan hemşireler, çocuğun ruhsal uyumu etkilendiğinde ailelere danışmanlık yapmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, hemşireler için özel hayatlarında ve mesleki yaşamlarında yararlı olabilir.

Gereç ve Yöntem

Çalışma Ocak-Mayıs 2003 tarihlerinde İstanbul ilinde bir ilköğretim okulunda gerçekleştirildi. Okul idaresi çalışma içeriği konusunda bilgilendirilerek sözlü olarak izin alındı. Evreni, bu ilköğretim okuluna devam eden 1300 öğrencinin anneleri, örneklemi ise 6-12 yaş grubunda çocuğu olan, çalışmaya katılmaya istekli 152 anne oluşturdu.

Veriler 22 sorudan oluşan "Ruhsal Uyum Ölçeği" ve araştırmacılar

tarafından literatür bilgisine dayalı olarak hazırlanan anket formu ile toplandı. Yapılan çalışmada kullanılan "Ruhsal Uyum Ölçeği" Cronbach Alpha değeri 0.80 bulundu. Anket formu çocuğun ve annenin sosyo-demografik özellikleri, annenin çalışma koşullarını sorgulayan sorulardan oluştu. Farklı sınıflarda yapılan veli toplantısına katılan annelere anket formu ve ölçeğin nasıl yanıtlanacağı açıklandıktan sonra, doldurmalarını istendi. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında yüzdeler, ortalama ve ki-kare testleri ile değerlendirildi.

Bulgular ve Tartışma

Çalışmadan elde edilen veriler ve istatistiksel sonuçlar tablolar halinde sunuldu. Bulgular benzer çalışmalar ve literatür bilgileri ışığında tartışıldı. Çalışma grubundaki çocukların %51.8'i kız (n=87), %48.2'si erkek (n=81) ve yaş ortalaması 9.5±1.6 idi.

Tablo 1: Annelerin sosyo-demografik özellikleri

Özellikler	Sayı	%	
Anne Yaşı	21-30	15	9.9
	31-40	111	73.0
	41-50	26	17.1
Annenin Eğitim Durumu	İlköğretim	35	23.0
	Lise	65	42.8
	Yüksekokul	52	34.2
Annenin Çalışma Durumu	Çalışan	63	41.4
	Çalışmayan	89	58.6
Annenin Çalışma Şekli	Gündüz	88.6	56
	Vardiyalı	11.4	7

Annelerin; %73'ünün 31-40 yaş grubunda olduğu, %42.8'inin lise mezunu olduğu ve okur yazar olmayan anne bulunmadığı, %41.4'ünün çalışmakta olduğu ve çalışan annelerin %88.6'sının gündüz çalıştığı görüldü (Tablo 1). Annelerin ortalama çalışma süresinin 14.6±5.51 yıl ve günlük çalışma saati ortalama 8.7±1.65 olduğu belirlendi.

Çocukların ruhsal uyum ölçeğinden almış oldukları puanlara göre %38.8'inin ruhsal uyumsuzluk sorunu olduğu görüldü; ruhsal uyumsuzluk sorunları olan çocukların %54.2'sinde davranış bozukluğu olduğu belirlendi (Tablo 2). Öktem ve ark.^[1] 5027 okul çocuğu ile yaptıkları çalışmada ruhsal uyumsuzluk oranını %45 olduğunu belirlemişlerdir. Öktem'in bildirdiği sonuçlarda çok büyük bir fark olmamakla birlikte bizim sonuçlarımızdan yüksektir.

Sorunlarının dağılımı incelendiğinde çocukların %15.9'unun tınak yeme-parmak emme, %15.2'sinin okul başarısızlığı

sorunu olduğu belirlendi (Tablo 2). Yıldız ve Kavaklı'nın^[10] yapmış olduğu benzer nitelikteki çalışmada parmak emme-tırnak yeme oranı %16.8'le en sık görülen sorun olarak belirlenmiştir. Öktem ve ark.nın^[11] yaptığı çalışmada ise dikkatsizlik %28, gece korkuları %12 ile en sık rastlanan sorunlar olduğu saptanmıştır. Bulgularımız Yıldız ve Kavaklı'nın sonuçları ile paralellik gösterir iken, Öktem ve ark. sonuçlarından farklı idi.

Tablo 2: Çocuklardaki ruhsal uyumsuzluk sorunlarının dağılımı

Sorunlar		Sayı	%
Ruhsal uyumsuzluk	Var	59	38.8
	Yok	93	61.2
	Toplam	152	100
Ruhsal uyumsuzluk sorunlarının türü	Nevrotik	27	45.8
	Davranış sorunu	32	54.2
	Toplam	59	100
Sorunlar	Tırnak yeme-parmak emme	24	15.9
	Okul başarısızlığı	23	15.2
	Kekemelik	3	2.0
	Tik	6	4.0
	Yatağa işeme	3	2.0
	Toplam	59	100

Kız çocuklarda nevroitik sorunların görülme oranı %30.5 iken, erkek çocuklarda davranış bozukluğunun görülme oranı %33.9 bulundu (Tablo 3). Cinsiyet ile çocuklarda görülen ruhsal bozukluk türü arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görüldü (Tablo 3).

Kavaklı ve Yıldız'ın^[10] yaptığı çalışmada 3-18 yaş grubu erkek çocuklarda %53.2 oranında ruhsal sorun görüldüğü belirlenmiş ancak sorunların hangi türden olduğu incelenmemiştir. Gökler ve Öktem'in, Erol ve Özcebe'nin yapmış olduğu benzer

Tablo 3: Çocukların cinsiyeti ile ruhsal bozukluk tipinin karşılaştırılması

Ruhsal Bozukluk Türü	Cinsiyet				Toplam	
	Kız		Erkek			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Nevrotik	18	30.5	9	15.3	27	15.3
Davranış	12	20.3	20	33.9	32	33.9
Toplam	30	50.8	29	49.1	59	49.1

($\chi^2= 4.984$; $p= 0.02$)

nitelikteki iki ayrı çalışmada erkek çocuklarında daha çok uyumsuzluk sorunu görüldüğü bildirilmiştir.^[11]

Çalışan annelerin çocuklarında %15.1, çalışmayan annelerin çocuklarında %23.7 oranında ruhsal uyumsuzluk sorunu olduğu belirlendi (Tablo 4). Çalışmayan annelerin çocuklarında daha çok ruhsal uyumsuzluk sorunu olmasına rağmen, annelerin çalışma durumu ile çocuklarda ruhsal uyumsuzluk görülmesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptandı ($\chi^2= 0.241$; $p=0.62$) (Tablo 4).

Tablo 4: Annelerin çalışma durumu ile çocukta ruhsal sorun görülme ilişkisi

Ruhsal Sorun	Anne				Toplam	
	Çalışan		Çalışmayan			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Var	23	15.1	36	23.7	59	38.8
Yok	40	26.3	53	34.9	93	61.2
Toplam	63	41.4	89	58.6	152	100

$\chi^2=0.241$; $p=0.623$

Literatür incelendiğinde bazı araştırmacıların annenin çalışma durumunun çocuğun sağlığını olumlu etkilediğini, bazılarının ise olumsuz etkilediğini belirttiği bu konuda fikir birliğinin olmadığı görüldü. Bazı çalışmalarda sık tekrarlanan kısa süreli anne çocuk ayrılığının çocuklarda ruhsal sorunlar yaratacağı öne sürülmüş, çalışan annenin çocuklarının, annenin bakım ve ilgisinden yoksun kaldığı, bu ayrılıktan zarar gördükleri bildirilmiştir.^[7,8] Rozan'ın 1983'de yaptığı araştırmasında; annenin çalışmasının dokuz yaş çocuklarında okul başarısını ve aile ilişkilerini olumsuz etkilediği, annesi çalışan çocukların başarısız olduğu ve çalışan annelerin çocuklarıyla yeterince ilgilenemedikleri belirtilmiştir.^[7,10]

Çalışan annelerde özellikle çocuğun bakımı ve annelik rolünü yerine getirememe yoğun suçluluk duygusuna yol açmaktadır.^[4] Literatürde annenin kendini çocuğuna karşı suçlu hissetmesinin, bazen çocuğun her isteğini yerine getirmesine ve çocuğun şımarmasına yol açabildiği, ayrıca bağımlı bir kişilik geliştirmesine neden olduğu bildirilmiştir.^[7,10] Farklı bir yaklaşımda da bütün gün annesiyle olan çocukların daha korku dolu, çekingen ve bağımlı kişilik geliştirdikleri bildirilmiştir.^[7]

Annenin işi nedeniyle çocuktan ayrı kalması kısa süreli bir ayrılık olarak değerlendirilmektedir. Yörükoğlu^[5] annelik için çocukla geçirilen sürenin uzunluğu değil, ilişkinin niteliği ve sürekliliğinin önemli olduğunu belirtmektedir. Anne ve çocuk arasındaki bağı çocuğu ile kurduğu ilişkinin niteliği, annenin tutumu, çocukta yarattığı güven duygusu etkiler.^[7,8] Bazı araştırmacılar çocuğu anaokulu ve ilkökula başlamış olan annelerin çalışmasını özellikle önermektedir. Ancak çalışan annelerin

ARAŞTIRMA

çocuklarının bundan olumsuz etkilenmemeleri için eşlerin birbirini desteklemesi gerekmektedir.^[5]

Aktaş,^[7] annenin çalışmasının çocuğun kendi benliğini algılamasında önemli etkileri olduğunu, geleceğe dair hedeflerini daha iyi ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar annenin çalışmasının çocuğu olumsuz yönde etkilemediği, aksine çalışan annelerin çocuklarının okul başarılarının ve sosyal gelişimlerinin çalışmayan anne çocuklarına göre daha iyi olduğunu göstermektedir.^[7,11]

Annenin karşılaştığı her türlü sorun çocuğun psikososyal gelişimini etkileyebilir. Ancak çalışan anne çocuklarında görülen ruhsal uyumsuzluk sorununu, yalnızca annenin çalışmasına bağlamak doğru değildir. Aksine annenin çalışmasının çocuğun gelişimine olumlu etkilerinin olduğu düşüncesini bulgularımızda desteklemektedir.

Tablo 5: Annelerin çalışma durumu ile çocukta ruhsal uyumsuzluk sorunu türü arasındaki ilişki

Ruhsal Sorun Türü	Anne				Toplam	
	Çalışan		Çalışmayan			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Nevrotik sorun	8	13.6	19	32.2	27	45.8
Davranış bozukluğu	15	25.4	17	28.8	32	54.2
Toplam	23	39.0	36	61.0	59	100

Annelerin çalışma durumu ile çocuklarda görülen ruhsal uyumsuzluk sorunu türü arasındaki ilişki incelendiğinde; çalışan annelerin çocuklarının %13.6'sında nevroitik sorun görülür iken, çalışmayan annelerin çocukların %32.2'sinde nevroitik sorun olduğu belirlendi (Tablo 5). Annelerin çalışma durumu ile çocuklarda görülen ruhsal uyumsuzluk sorunlarının türü arasındaki ilişki anlamsız bulundu ($\chi^2=1.831$; $p=0.176$). Schacter^[8] yedi yıllık izlem yaptığı çalışmasında, çalışan annelerin çocukları kendine yeten, arkadaş canlısı, çalışmayan annelerin çocukları ise daha kıskanç, korunmuş çocuklar olduklarını bildirmiş; Wolke^[12] ise 14 bin çocuk üzerinde, 10 yıl süren çalışmasında, çalışan annelerin kreşe giden çocuklarında ruhsal değişkenliklerin ve duygusal sorunların olmadığı, annesi evde olan çocuklar kadar fiziksel açıdan aktif olduklarını belirlemiştir.

Sonuç

- Çocukların %38.8'inde ruhsal uyumsuzluk sorunu olduğu, ruhsal uyumsuzluk sorunu olan çocukların %54.2'sinde

davranış bozukluğu olduğu belirlendi.

- Annelerin çalışma durumu, çocuklarda görülen ruhsal sorunların türü üzerinde etkili değildir.
- Çocuklar annelerin çalışmasından olumsuz yönde etkilenmemektedir.
- Çocuklarda tırnak yeme-parmak emme ve okul devamsızlığı en sık görülen sorunlardır.
- Kızlarda nevroitik sorunlar, erkeklerde davranış bozukluğu daha fazla görülmektedir. Cinsiyet ile çocuklarda görülen ruhsal sorunların türü arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur.

Sonuç olarak; anne çalışıyorsa çalışma saatlerinin dışında kalan zamanda çocuğun anne-babası ile olması, çocuğa ayrılan sürenin çocukla birlikte yapılabilecek faaliyetlerle geçirilmesi önemlidir. Çalışan annelerin evde bulunduğu süreyi iyi değerlendirmesi, çocuğuyla bütünleşmesi, ilgilenmesini sağlamak için ailelere yapılan eğitimlerde bu konuya yer verilmelidir. Çocukların ruh sağlığını korumak, anne-çocuk birlikteliğini desteklemek için çalışan kadınların sosyal hakları iyileştirilmelidir. Gelecekte toplum sağlığına hizmette bulunan, çalışan anneler grubunda yer alan hemşirelere eğitimleri sürecinde; çalışan annelerin çocukları ile ilgili yaşadıkları sorunlar konusunda bilgiler verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Bülent Ç. Türkiye'de çocuğun durumu. Çocuk Ruh Sağlığı 1990. s. 125-32.
2. Friedman SL, Brooks-Gunn J, Vandell DL, Weinraub M. Effects of child care on psychological development: issues and future directions for research. Pediatrics 1994;6:1069-70.
3. Yavuzer H. Ana-baba ve çocuk. 10. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1997. s. 60-2.
4. Çalışan anne olmak. URL: <http://www.maksimum.com/kadin/haber/49/11404.php>
5. Yörükoglu A. Çocuk ruh sağlığı. 10. baskı. Ankara: Doğu Matbaacılık; 1997.
6. Serozan R. Çocuğun aile içinde keyfi ve baskıcı tutuma karşı korunması. In: İlter Ö, Arısoy N, Aydın A, editörler. XXXI. Türk Pediatri Kongresi Kitabı; 23-27 Ekim 1995; İstanbul, Türkiye. İstanbul.
7. Aktaş Y. Çalışan anne ve çocuğu. Yaşadıkça Eğitim Dergisi 1994;36:7 12.
8. Ekşi A. Normal çocuk ve özellikleri. In: Ekşi A, editör. Ben hasta değilim. İstanbul: Nobel Kitabevi; 2002. s. 56-63.
9. Erol N. Çocuğun psikososyal gelişimi. In: Sayıl I, editör. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ders Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları; 1996. s. 565-85.
10. Kavaklı A, Yıldız S. Çocuklarda psikolojik sorunlar ve etkileyen faktörler. Hemşirelik Bülteni. İstanbul: Çantay Kitabevi; 1995. s. 67-76.
11. Çankırılı A. Çalışan kadın ve anne olmak. Zafer Bilim ve Araştırma Dergisi 2003;320. URL: <http://www.zaferdergisi.com/article/makale=949>
12. Çalışan annenin çocuğunun gelişimi. URL: <http://www.maksimum.com/kadin/haber/49/6809.php>